

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ: СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ

INTELLECTUAL POTENTIAL OF A TERRITORIAL COMMUNITY: STRUCTURAL-FUNCTIONAL ANALYSIS

У статті аналізуються зміст та функції інтелектуального потенціалу, розмежовується його інтерпретація з поняттям «соціальний інтелект». Метою статті є аналіз структури та функцій інтелектуального потенціалу громади.

Теоретико-методологічною основою роботи є положення теорії публічного управління та адміністрування, наукові дослідження щодо інтелектуалізації процесів сталого суспільного розвитку та розвитку спроможності територіальних громад. Обґрунтовано, що вимоги інформаційного суспільства, загальний рівень розвитку виробництва, техніки і технології підвищують потребу в забезпеченні постійного зростання інтелектуального потенціалу держави, формування соціального інтелекту, здатного забезпечити прогресивний розвиток країни. В умовах децентралізації нагальною потребою стає необхідність оцінки та розвитку інтелектуального потенціалу територіальних громад.

Визначено, що інтелектуальний потенціал громади характеризується науково-інформаційними зв'язками, що виникають між окремими його носіями, творчими колективами, управлінським апаратом наукових установ, вищих навчальних закладів, інженерних центрів тощо з приводу повного використання і здібностей до накопичення і передачі знань.

Досліджено поняття «соціальний інтелект» та встановлено, що кінцевою метою інтелектуалізації суспільних систем виступає створення ефективних механізмів переходу особистісного (персоніфікованого) знання в інформаційний ресурс, перетворення знань індивідів на елемент масової свідомості і їх практичного використання (перетворення в «силу»).

Визначено, що інтелектуальний потенціал громади містить наступні компоненти: результативний, кадровий, ціннісний, креативний (творчий), інноваційний, соціально-ресурсний, матеріально-технічний, інформаційний. Визначено, що основу кадрового компонента інтелектуального потенціалу складають соціально-професійні групи, які виконують функції розумової праці. Обґрунтовані функції інтелектуального потенціалу (трансляція, переробка, акумуляція нового знання; інтелектуальний розвиток людини; забезпечення безпеки людини; забезпечення свободи людини; інформаційне забезпечення соціального прогресу; забезпечення спрямованості інтелектуальних процесів; вплив на вихідну структуру культури громади в плані її оптимізації; забезпечення розвитку техніки і технології; трансляція духовних цінностей громади).

Ключові слова: інтелектуальний потенціал, територіальна громада, соціальний інтелект, суспільство, управління знаннями.

The article analyzes the content and functions of intellectual potential, distinguishes its interpretation from the concept of «social intelligence».

The purpose of the article is to analyze the structure and functions of the intellectual potential of a community.

The theoretical and methodological basis of the work is the provisions of the theory of public management and administration, scientific research on the intellectualization of the processes of sustainable social development and the development of the capacity of territorial communities.

It is substantiated that the requirements of the information society, the general level of development of production, technology and equipment increase the need to ensure the constant growth of the intellectual potential of the state, the formation of social intelligence capable of ensuring the progressive development of the country. In conditions of decentralization, the need to assess and develop the intellectual potential of territorial communities becomes an urgent need.

It is determined that the intellectual potential of a community is characterized by scientific and informational connections that arise between its individual carriers, creative teams, the management apparatus of scientific institutions, higher educational institutions, engineering centers, etc. regarding the full use and abilities to accumulate and transfer knowledge.

The concept of «social intelligence» is studied and it is established that the ultimate goal of intellectualization of social systems is the creation of effective mechanisms for the transition of personal (personalized) knowledge into an information resource, the transformation of individual knowledge into an element of mass consciousness and their practical use (transformation into «force»).

It is determined that the intellectual potential of a community contains the following components: productive, personnel, value, creative (creative), innovative, social and resource, material and technical, informational. It is determined that the basis of the personnel component of intellectual potential is made up of socio-professional groups that perform the functions of mental labor. The functions of intellectual potential are substantiated (transmission, processing, accumulation of new knowledge; intellectual development of a person; ensuring human security; ensuring human freedom; information support for social progress; ensuring the direction of intellectual processes; influencing the initial structure of community culture in terms of its optimization; ensuring the development of technology and equipment; transmission of spiritual values of the community).

Key words: intellectual potential, territorial community, social intelligence, society, knowledge management.

УДК 330.101:331
DOI <https://doi.org/10.32782/pma2663-5240-2024.43.25>

Сахарова К.О.

доктор філософії, доцент кафедри філософії і педагогіки,
Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»
ORCID ID: 0000-0002-3838-5730

Постановка проблеми. Впровадження глобальних цілей сталого розвитку тисячоліття з урахуванням специфіки національного розвитку України до 2030 р., схвалених ООН та визначених в Указі Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» [1], передбачає розвиток економіки, заснованої на знаннях й інноваціях. Це актуалізує пошук технологій та алгоритмів створення, відтворення, використання знань та інновацій, одним з яких стає розвиток інтелектуального потенціалу громад, адже в умовах повномасштабної війни створюються асиметричні умови можливості функціонування регіональної економіки залежно від безпекової ситуації.

У той же час вимоги інформаційного суспільства, загальний рівень розвитку виробництва, техніки і технології підвищують потребу в забезпеченні постійного зростання інтелектуального потенціалу держави, формування соціального інтелекту, здатного забезпечити прогресивний розвиток країни. В умовах децентралізації нагальною потребою стає необхідність оцінки та розвитку інтелектуального потенціалу територіальних громад. Таким чином, стає очевидною необхідність вивчення проблем, пов'язаних з формуванням і розвитком інтелектуального потенціалу територіальних громад як потужного ресурсу забезпечення їх спроможності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика розвитку інтелектуального потенціалу територіальних утворень увійшла в коло наукових інтересів таких науковців, як У. Бережницька, М. Горда [2], Н. Верхоглядова [3], О. Дзюбинська [4], С. Шибинський [5], Л. Клевчик, А. Антохов [6], І. Франів, О. Лучин [7], М. Семикіна, В. Гунько, С. Пасєка [8], С. Білоус [9] та ін.

Проте, у сучасній літературі аналіз категорії «інтелектуальний потенціал територіальної громади» є недостатнім, що потребує розгляду його концептуальних особливостей, структури та шляхів використання.

Метою статті є аналіз структури та функцій інтелектуального потенціалу громади.

Виклад основного матеріалу. Інтелектуальний потенціал громади характеризується, по-перше, її реальними можливостями в тій чи іншій сфері інтелектуальної діяльності. При цьому не тільки реалізованими можливостями, а й нереалізованими з яких-небудь причин при досягнутому рівні продуктивних сил. По-друге, ці можливості можуть бути використані при наявності ресурсів. Отже, інтелектуальний потенціал громади характеризується певним обсягом ресурсів, як залу-

чених, так і не залучених у виробництво, але підготовлених до використання в народному господарстві. По-третє, формами суспільних відносин між суб'єктами інтелектуальної діяльності. І по-четверте, інтелектуальними здатностями громади, що фактично склалися, до використання ресурсів і створенню максимального обсягу соціального інтелекту.

Отже, можна сказати, що інтелектуальний потенціал громади характеризується науково-інформаційними зв'язками, що виникають між окремими його носіями, творчими колективами, управлінським апаратом наукових установ, вищих навчальних закладів, інженерних центрів тощо з приводу повного використання і здібностей до накопичення і передачі знань. В цьому і полягає його основна сутність.

Зміст інтелектуального потенціалу громади складають два компоненти: об'єктивний і суб'єктивний. Перший являє собою сукупність інтелектуальних трудових ресурсів, залучених і не залучених з яких-небудь причин в духовне виробництво, які володіють реальною можливістю брати участь в ньому. Другий, в свою чергу, включає, інтелектуальні здібності працівників, творчих колективів до використання ресурсів і створенню максимального обсягу інтелектуальних цінностей.

Необхідність кількісної оцінки суб'єктивного компонента пояснюється наступними обставинами. При використанні, наприклад, інтелектуальних ресурсів однакового обсягу і рівня часто досягаються різні результати.

Практикою господарювання та управління і в нашій країні на перший план зараз висуваються проблеми ефективного використання наявного інтелектуального потенціалу суспільства і перш за все – у зв'язку з соціальною переорієнтацією економіки – потенціалу нематеріального виробництва. Для характеристики інтелектуального потенціалу, як і будь-якого іншого потенціалу, істотне значення має аналіз його структури, з'ясування того, які його складові та який характер носить їх субординація. У структурі інтелектуального потенціалу усіма дослідниками як найважливіший компонент включається кадровий; наукові та інженерно-технічні кадри, педагогічні працівники. Крім цього, на наш погляд, входять такі компоненти: інформаційний компонент (сукупність наукових знань, наукової інформації), матеріально-технічний, технологічний, загально-економічний і соціально-економічний (які включають способи організації інтелектуальної діяльності суспільства, способи управління соціальним інтелектом, витрати на інтелектуальну діяльність), ціннісний, результативний.

Таким чином, інтелектуальний потенціал – інтегральна характеристика суспільства, яка розкриває силу знання, кількості і якості знання, спрямованості і результативності знання, ступінь усвідомленості соціальних дій і поведінки. У поєднанні з уміннями, здібностями і моральними цінностями поняття інтелектуального потенціалу включає в себе не тільки формулювання суцього або колишнього, але і оцінку з точки зору бажано-належного. При цьому інтелектуальний потенціал суспільства складається з інтелектуальних потенціалів окремих територіальних громад. Носіями інтелектуального потенціалу є індивіди, які професійно займаються розумовою працею, інтелектуальною діяльністю; ядро інтелектуального потенціалу становить інтелектуальна еліта.

Кадрова складова інтелектуального потенціалу суспільства виконує наступні функції: синтез і акумулювання нових ідей, впровадження їх у виробництво, трансляція накопичення знань, підготовка та перепідготовка кадрів.

Повномасштабне вторгнення росії в Україну обумовило появу низки викликів, необхідність протидії яким стало каталізатором інноваційно-технологічного відродження. Дійсно, наукових розробок та інновацій потребує як оборонний, так і громадський сектор, зокрема в сфері енергетичної самодостатності, створення безпечного громадського простору, збереження сталості інституційної інфраструктури та надання публічних послуг тощо. Це привертає увагу до пошуку ефективних способів управління інтелектуальним потенціалом громад.

У науковій літературі також зустрічається поняття «соціального інтелекту», в розробці концепції якого особливе місце займають роботи київського професора Ю.М. Канигіна [10]. Його визначення співзвучно визначенням інтелектуального потенціалу суспільства: «Соціальний інтелект (інтелект спільності)» – відносно стійка форма спільної розумової діяльності (здатності) людей, що виявляється в їх загальному творчості, виробленню і реалізації рішень, розуміння ними самих себе, інших людей і спільнот, навколишнього світу.

Соціальний інтелект – відкрита система, що відрізняється наступними характеристиками: 1) мережева структура; 2) соціальна (колективна) пам'ять; 3) розвинені засоби масової інформації і комунікації; 4) інтелектуальна верства творчо мислячих людей, що генерують нові ідеї; 5) кваліфіковані фахівці у всіх важливих сферах соціальної практики і відповідна

система підготовки та перепідготовки кадрів; 6) широка комп'ютерна грамотність; 7) інтелектуальний ринок; 8) соціальний моніторинг.

Інформаційні ресурси вважаються головною цінністю сучасної цивілізації саме тому, що вони – «рушії» соціального інтелекту. І, звичайно, технологічною базою соціального інтелекту виступає штучний інтелект.

У сукупності зазначені вище характеристики формують інтелектуальне середовище та його основну підсистему – інформаційне середовище – систему, що включає весь «набір» факторів, що забезпечують оптимальні вироблення, передачу і використання інформаційних ресурсів. Кожній з характеристик соціального інтелекту можна надати кількісного значення, на підставі чого можна виробити критерії інтелектуальної зрілості суспільства, рівня його інформатизації.

Концепція соціального інтелекту виходить із соціальної (колективної) природи взагалі і творчих процесів зокрема.

Хоча в загальному плані проблеми «розумності» суспільства, натхненності соціальних відносин ставилися давно, в конструктивному плані проблема соціального інтелекту виникає в зв'язку зі створенням і використанням інформаційних технологій, заснованих на штучному (машинному) інтелекті. У суспільства з'являється технологічна потреба в підвищенні інтелектуального рівня взаємодії своїх членів, розвитку творчих процесів, забезпеченні розумного функціонування своїх інститутів, особливо органів управління – потреба у формуванні і розвитку соціального інтелекту, без чого штучний інтелект, якими б сучасними машинами він не був оснащений, – ефективно працювати не буде. Тому інформатизацію суспільства, у всякому разі в її суттєвих аспектах, слід розуміти як його інтелектуалізацію разом з усіма наслідками. Йдеться про досягнення так званого синергетичного ефекту (ефекту системної взаємодії), який перевищує суму ефектів індивідуальних інтелектів, що входять в систему соціального інтелекту. Для цього потрібна всебічна раціоналізація організаційно-економічних і правових відносин, підвищення освітнього рівня і забезпечення комп'ютерної грамотності, розвиток культури членів суспільства і творчого начала в їх роботі. Соціальний інтелект виступає зовнішнім оточенням, середовищем по відношенню до індивідуального інтелекту, що визначає корисну компоненту в роботі кожної особистості, конструктивність її мислення. Соціальний інтелект (загальний) домінує над індивідуальним (окремим) інтелектом і в сенсі його прояви (віддачі), і в сенсі його розвитку. Інформаційні зв'язки

визначальним чином впливають на розумові процеси індивідів. Підхід до спільнот людей з позицій їх сукупного інтелекту обумовлює перехід на новий рівень розуміння соціокультурної динаміки.

Соціальний інтелект спирається на певні базові структури, які складають інтелектуальне оточення особистості, яка виступає першоджерелом і кінцевим споживачем соціальної інформації. Істотне значення мають накопичені в суспільстві знання, соціальна пам'ять, рівень духовності, самосвідомості, інформаційної взаємодії людей і їх груп (підсилюється на певному історичному етапі за допомогою комп'ютерної та телекомунікаційної техніки).

Кінцевою метою інтелектуалізації суспільних систем виступає створення ефективних механізмів переходу особистісного (персоніфікованого) знання в інформаційний ресурс, перетворення знань індивідів на елемент масової свідомості і їх практичного використання (перетворення в «силу»). Досягнення цієї мети безпосередньо залежить від отримання інформації, евристичної за характером, що несе в собі образ особистості (творця). Слід підкреслити, що мова йде про створення найкращих соціальних передумов для творчості єдиного колективного суб'єкта, який вміє акумулювати свою інтелектуальну енергію, мобільно перемикає свої творчі зусилля, керувати творчими устремліннями індивідів, що входять в систему, озброєних засобами штучного інтелекту. Погляд на суспільство і його підсистеми з позицій соціального інтелекту, звичайно, односторонній – «зріз» тієї чи іншої громади під певним кутом зору, тому поняття «соціальний інтелект» і «інтелектуальний потенціал суспільства», на наш погляд, тісно пов'язані між собою, але не ідентичні; ми вважаємо, що інтелектуальний потенціал є властивістю соціального інтелекту.

Отже, соціальний інтелект – це здатність суспільства в цілому або тієї чи іншої його підсистеми (громади) до засвоєння і доцільного використання знань (включаючи здоровий глузд). Масштаби і рівень такого засвоєння і використання залежать не стільки від кваліфікації та інтелектуального рівня окремих людей, скільки від інформаційних зв'язків між ними (рівня міжособистісного спілкування).

Тому і рівень соціального інтелекту (інтелектуальної діяльності суспільства), на думку авторів даної концепції, визначається не обсягом наявних у розпорядженні суспільства знань, зосереджених в бібліотеках, архівах, патентних фондах, в головах людей тощо, а їх ентропією (рівнем «розкиду»), наявністю мож-

ливостей їх акумуляції. Справа не в наявності знань як таких, а в рівні інформаційних зв'язків міжособистісної інтелектуальної взаємодії. Саме вони перетворюють знання на «працюючий чинник» прогресу.

Технологічний аспект в даний час має вирішальне значення для формування і ефективного функціонування соціального інтелекту. У такому технологічному аспекті проблема соціального інтелекту існує лише на сучасному рівні розвитку теорії та практики цифровізації.

На наш погляд, основна відмінність між запропонованим нами трактуванням поняття «інтелектуального потенціалу громади» і «соціального інтелекту», полягає в тому, що ми розглядаємо в першу чергу кадрову складову інтелектуального потенціалу, тобто суб'єктів інтелектуальної діяльності – соціально-професійні групи, що займаються трансляванням і відтворенням нового знання, не применшуючи при цьому і значення інших компонентів, в тому числі і інформаційного. Ми вважаємо, що кваліфікаційний рівень, соціальна якість професійних груп відіграє особливу роль у розвитку інтелектуального потенціалу громади.

Висновок. Інтелектуальний потенціал громади містить наступні компоненти: результативний, кадровий, ціннісний, креативний (творчий), інноваційний, соціально-ресурсний, матеріально-технічний, інформаційний. Основу кадрового компонента інтелектуального потенціалу складають соціально-професійні групи, які виконують функції розумової праці. Інтелектуальному потенціалу суспільства притаманні такі функції: трансляція, переробка, акумулювання нового знання; інтелектуальний розвиток людини; забезпечення безпеки людини; забезпечення свободи людини; інформаційне забезпечення соціального прогресу; забезпечення спрямованості інтелектуальних процесів; вплив на вихідну структуру культури громади в плані її оптимізації; забезпечення розвитку техніки і технології; трансляція духовних цінностей громади.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року». Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>
2. Бережницька У.Б., Горда М.В. Інтелектуальний потенціал інституцій інфраструктури підтримки підприємництва. *Менеджмент та підприємництво в Україні*. 2019. 1. С. 75–83. URL: <https://science.lpnu.ua/uk/smeu/vsi-vypusky/vypusk-1-nomer-1-2019/intelektualnyy-potencial-instytuciy-infrastuktury-pidtrymky>
3. Верхоглядова Н. І. та ін. Підходи до розуміння інтелектуального потенціалу. *Науковий віс-*

ник Ужгородського національного університету. 2018. 1. С. 77–80. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/18_1_2018ua/17.pdf

4. Дзюбинська О. В. Ресурсний потенціал регіону та його характеристика. *Економічний простір*, 2020. № (155). С. 36–39. URL: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/155-7>

5. Шибінський С. І. Прогнозування показників інтелектуального потенціалу регіону (за матеріалами Головного управління статистики у Хмельницькій області) : дипломна робота магістра : 051 Економіка. Економічна кібернетика. Хмельниц. нац. ун-т. Хмельницький. 2023. 95 с. URL: <https://elar.khmnu.edu.ua/handle/123456789/15373>

6. Клевчик Л., Антохов А. Інтелектуальний потенціал карпатського регіону України в контексті вдосконалення та розвитку сфери інформаційних технологій. ARCher – інституційний репозитарій відкритого доступу представників Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Наукові праці. URL: <https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/10980>

7. Франів І., Лучин О. Інноваційний потенціал регіону в умовах сталого розвитку. *Актуальні проблеми економіки*. 2020. № 5 (227). С. 11–18. DOI: 10.32752/1993-6788-2020-1-227-11-18

8. Інтелектуальний потенціал: соціальні виміри використання та розвитку [колективна монографія] / М. В. Семикіна, В. І. Гунько, С. Р. Пасєка / За ред. М. В. Семикіної. Черкаси : видавництво ТОВ «МАКЛАУТ». 2012. 336 с.

9. Білоус С.П. Формування і розвиток інтелектуального потенціалу регіону в умовах глобалізації економіки. Ареф. дис. на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка. Київ. 2021. 40 с. URL: <https://eprints.cdu.edu.ua/4577/1/biloys%20%282%29.pdf>

10. Канигін Ю.М. Шлях аріїв: Україна в духовній історії людства: Роман-есе. 5-те вид., допов. К. 2008. 528 с.